

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 12, Aralık 2017, s. 377-386

Yrd. Doç. Dr. Emine KOÇAK

Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü,
eminekocak09@gmail.com

GELENEKSEL BASKI MOTİFLERİNİN VEKTÖREL NAKIŞLARA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Özet

Bir kumaş yüzeyini süsleyen, ona albeni kazandıran motifler, farklı teknikler ile bohça, yemeni, başörtü, yorgan, bindallı gibi geleneksel ürünlerin süslemelerinde kullanılmışlardır. Geleneksel uygulamaların yaratıcı ve yenilikçi gelişmelerle yeniden yorumlanması, sıra dışı malzemelerle yeni imkânlar sunulması ile tasarım alanlarında gelişmeler ve yeni anlayışlar kazandırmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi tekstil yüzeyleri ve nakış tasarımlarında da hem geleneksel hem de teknolojik yöntemlerle yeni ve farklı ürünler, yaşamımızın pek çok alanında yerlerini almaktadırlar. Günümüz tasarımcıları, orjinallik, yenilik ve yaratıcılık değerleri yüksek olan farklı yüzey ve doku tasarım çalışmalarına önem vermektedirler. Farklı sanat dallarından etkilenerek yapılan doku çalışmalarının yanı sıra, tasarımcılar, yaratıcılıklarını geliştirerek özgün nakışlar da yapmaktadırlar. Geleneksel baskı sanatında ve daha çok yazmacılıkta kullanılan ahşap baskı kalıpları ile sayısız kompozisyonlar ve desenler bulunmaktadır. Dijital teknolojilerin sağladığı imkanların sınırsızlığı, günümüz tasarımcılarına teknolojiyi kullanma fırsatı yaratmıştır. Görsel kültürün vazgeçilmez bir parçası olan baskı kalıplarında yer alan motiflerin vektörel nakışlara dönüştürülmesi ile yeni ve farklı ifade biçimlerinin sunumuna olanak sağlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahşap baskı kalıpları, dijital nakış.

CONVERSION OF TRADITIONAL PRINTING MOTIFS TO VECTORAL EMBROIDERY

Abstract

The motifs that decorate a fabric surface and give it an allure have been used in decorating traditional products such as bundles, yemeni, headscarves, quilts, bindallı with different techniques. The reinterpretation of traditional practices into creative and innovative developments, new possibilities are presented with extraordinary materials and new insights are gained. In textile surfaces and embroidery designs, as well as in other fields, both traditional and technological methods of new and different products take place in many areas of our life. Today's designers attach importance to different surface and tissue design studies with high originality, novelty and creativity values. In addition to the texture work done by influencing different art branches, designers are also making original embroidery designs by developing their creativity. Numerous compositions and patterns have been created with the traditional printing presses and wooden printing blocks used mostly in writing. The limitless possibilities provided by digital technologies have created the opportunity to use technology for contemporary designers. It is possible to present new and different expression forms by transforming the motifs in the woden printing blocks, which are an indispensable part of the visual culture, into vector embroidery.

Keywords: wooden printing blocks, digital embroidery.

1. Giriş

Geleneksel el sanatları, bir ülkenin kültür seviyesinin aynasıdır ve o ülkenin kültürel kişiliğinin en canlı belgelerini temsil etmektedir. Geleneksel Türk el sanatlarının, yüzyıllardır büyük çeşitlilik içinde insanlarımızın duygularını, sanatsal beğenilerini aktarma aracı olduğu bilinmektedir.

El sanatları; resim, heykel gibi plastik sanatların dışında tutulan, araç gereç ve teknik yönden genellikle geleneksel yolları tercih eden ve bir toplumun geleneksel kültürünü yansıtan ürünlerdir. "Göz duyumu ile algılanan mekânda yer kaplayan bir kütle, hacmi olan, güzel sanatlar dışında kalan halk sanatları bir ya da birden fazla kişinin hem yararlı hem güzel biçimler oluşturmak için teknik bilgi, el becerisiyle çeşitli araç, gereç kullanarak uyguladığı sanatlardır" (Barışta, 2005: 14).

Bir kültür unsuru olan geleneksel el sanatları, toplumun yaşam seviyesini, zekâsını, ürettikleri dönemin özelliklerini diğer bir deyişle, toplumların tarihini yansıtmaktadır. Geçmişten günümüze ulaşabilen geleneksel el sanatları; toplumların yapısına göre oluşan yöresel özellikler gösteren, etnoğrafik değerler taşıyan, çoğu sanatsal boyutta ve işlevsel olan, halk tarafından üretilen, kullanılan, alınıp satılan ve üretimi gelir getirebilen ürünlerdir.

Ülkemiz, geleneksel sanatlar bakımından zengin bir mirasa sahiptir. Bu önemli mirasın bir bölümünü oluşturan geleneksel ahşap baskıcılığının bir bölümü unutulmaya yüz tutmaktadır. Son yıllarda bu sanatın araştırılması, gün yüzüne çıkarılması ve yaşatılması yönündeki çabalarda önemli bir artış gözlenmektedir. Yaygın ve örgün eğitim kurumlarının bu yöndeki eğitim çalışmaları ile geçmişle olan bağlar artacak gelecek nesillere de şüphesiz köprü olacaktır.

Anadolu'nun birçok yöresinde kaybolmaya yüz tutmuş motiflerin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması üzerine yürütülen benzer çalışmalarla, geleneksel motiflerin sürdürülebilirliği sağlanabilmektedir.

2. Baskı Sanatı

Baskı sanatının ne zaman başladığı konusunda kesin bir tarih verilmemekle birlikte M.S.105 yılında Çin'de kâğıdın bulunmasıyla ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Tarihin ilk baskılarının ıstampa-damga şeklinde yüksek baskılardan elde edildiği, ilk yapılan baskıların tamamen yazılardan meydana geldiği ve tahta kalıpların mürekkep lenerek kâğıt veya ipek üzerine basıldığı bilinmektedir (Kıran, 2016:54).

Kalıpla basılan yazmalar arasında İstanbul'da "Samatya, Kumkapı, Yenikapı" yazmaları ve "Kastamonu, Tokat, Diyarbakır" gibi Anadolu'nun çeşitli illerinde yapılmakta olan bu ürünler önemli görülmektedir (Barışta, 1998: 113-114).

Günümüzde hızla gelişen ve kendini yenileyen teknoloji ile birlikte kültürel ve ekonomik değişimin kazandırdığı bakış açıları, bu işleri yapanları da sürekli yeni ifade arayışlarına yönlendirmiştir. Teknolojik gelişmelerin, baskı tekniklerinde de etkili olduğunu, gelenekseli barındırdığı kadar çeşitliliği arttırdığı hatta sınırsızlaştırdığı görülmektedir.

Bir kumaş desenleme tekniği olarak geleneksel el sanatları içinde önemli bir yere sahip olan baskı kalıplarına, günümüzde baskı işi yapan bazı kişiler ve kurumlar tarafından sahip çıkılmaktadır.

Baskı yöntemlerinin yeni teknolojiler de dahil olmak üzere sanatçılar tarafından ele alınması, tekstil gibi her çeşit yüzeye metrekarelerce imaj aktarımı yapılabilmesi, içinde bulunduğumuz yüzyılda yeni anlayışların var olabildiğini sağlamaktadır. Pek çok teknik ve yöntemin kullanıldığı, geliştirildiği baskı uygulamalarında; dijital baskı-

lar ile transfer yöntemleri özgün sanatsal ifadelerde kullanılmaktadır (Karabey, 2016: 95).

3. Geleneksel Baskı Motifleri

Motifler, milletlerin kültürünü ve yaşama biçimini en güzel anlatan öğelerdir. Bir bölgede veya aynı dönemde yaşayan topluluklarda süsleme sanatlarındaki motifler birbirine benzerlik göstermektedir. Malzemenin ve tekniğin gerektirdiği küçük değişiklikler dışında motiflerin özü değişmez. Motiflerin gösterdiği özellikler ise, o bölgenin ya da milletin tarihsel süreklilik içinde süsleme sanatlarının karakterini, sanat düzeyini ve sanat anlayışını izlememize önemli ölçüde yardımcı olur.

Geleneksel baskıcılıkta motifler, metal ve ağaç kullanılan kalıplar kullanılarak yapılmaktadır. Metal kalıplar, metal şeritlerin motife göre bükülerek, ahşap üzerine çakılması ile oluşturulmakta; genellikle çok ince kontur baskısında kullanılmaktadır (Kaya, 1998: 68). Ağaç kalıplar genellikle ıhlamur, çam ve gürgen ağaçlarından yapılmaktadır. En kullanışlı kalıplar ıhlamur ve gürgen ağacından hazırlanmış olanlardır (Arseven, 1973:279). Dikey kesilen ağacın dokusu baskıyı etkileyeceğinden istenmeyen bazı çizgilere neden olur ki bu da baskıyı, deseni bozabilir. Bu nedenle kalıp çıkarılacak ağaç yatay kesilir. Böylece motifin ağaç üzerine işlenmesi kolaylaşır. Kalıbı oymaya başlamadan önce yapılması gereken bir işlem de oyulacak parçayı, erimiş haldeki parafin ve balmumu karışımı içine batırıp bir süre beklemektir. Bu işlem hem kalıbın oyulmasını kolaylaştırır, hem de daha uzun süre kullanılmasını sağlar (Öz, 2006:14). Kalıbın oyulmasında istenilen derinlik, desenin sık veya seyrek oluşuna göre 1-1.5 cm arasında değişmektedir. Oyulan derinliğin az olması halinde zaman zaman kalıp zemine bulaşan boya, baskı anında karışarak baskıyı bozabilmektedir (Kayabaşı ve Söylemezoğlu, 1999:362). Tokat yazmacılığında kalıplar sadece ıhlamur ağacından oyulur. Kalıplar yumuşak, suya dayanıklı ve emicidir (Türker, 1996: 16-17).

Geleneksel baskı kalıpları ile doğada bulunan canlı-cansız her biçim basılabilmektedir. Doğal esin kaynakları arasında en çok kullanılan, yaprak, çiçek, bitki ile hayvan vb. biçim, doku ve renkleriyle baskı sanatının esin kaynağı olmuşlardır. Nokta, çizgi, daire, üçgen, kare vb. geometrik biçimler ile soyut ve sembolik kavramların birlikte kullanıldığı desenler baskı süsleme sanatında çeşitlilik göstermektedir.

Geleneksel baskıcılıkta; güneş kursları, geometrik şekiller, güç, kudret ve erkil gibi özellikleri temsil eden hayvan motifleri ile keçi - geyik gibi, inançsal olarak değer verdikleri bazı hayvan motifleri, vazo ve duvar resimlerinde yer alan kabartma motiflerle süslenmiş desenler kullanılmıştır. Stilize edilmiş, genellikle; çiçek, yaprak, ağaç, kuş, balık, insan figürleri ve geometrik biçimlerden merkezi, diyagonal ve buket biçiminde düzenlenmiş kompozisyonlar ile kenar suyu şeklindedir.

Geleneksel baskılarda hareketlilik, çeviklik ve ürkeklik sembolü olmanın yanı sıra üreticilik işlevini yansıtan bir yaratık olarak saygınlık gören geyik (Ersoy, 2000: 426), farklı biçimlerde stilize edilmiş, Güneş Kursu örnekleri, manevi yükselişin sembolü olan çift boynuz ve dinsel törenlerde kutsal bir nesne niteliği taşıyan âlemler kullanılmıştır. (Akurgal, 2008:24)

Baskılarda kullanılan kuş motifi Anadolu Medeniyetlerinde kutsal bir varlık olarak korunmuştur. Çünkü o, bağımsızlığın ve ruhun sembolü olmuştur. Ölümden sonra ruhun, tıpkı kuş hafifliği ile gibi göğe çıkacağını ve yer çekimine karşı koyan duruşuyla, kuşun ruhları taşıdığı inancı hâkim olmuştur. (Köken, 2014: 22)

Sembolik olarak hayvanlar dışında, bitkilere de mana katıldığı bilinmektedir. Özellikle buğday başağı ve üzüm tasvirlerine sıkça rastlanmaktadır. Tarımla uğraşan Anadolu insanın hayvanlar dışında bitkilere de sembolik anlam katmaları yadsınmaz. Buğday bereketi ve bolluğu simgelemektedir (Köken, 2014: 24).

4. Vektörel Nakışlar

Son yıllarda ileri teknoloji kullanımı özellikle bilgisayar donanımlarındaki gelişmeler, CAD sistemlerinin geliştirilmesine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Böylece tasarımcıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek yazılımlar oluşturma imkanı ortaya çıkmaktadır (Şenol, Taşkın, 1995: 318).

Son yıllarda farklı disiplinlerin birbirlerine olan ilgilerinin ve meraklarının artması ile birlikte sanat, tasarım, mühendislik ve bilim alanlarının kendi içlerine dönük yapıları değişmektedir (Ersoy, 1995:66). Bilimsel ve teknolojik çalışmalar, endüstrinin de desteğiyle gelişerek insan hayatını kolaylaştıran, yeni nesnelerin üretimi sağlamaktadır

Geleneksel kültürümüzde önemli bir yeri olan işlemeli ürünler, gelişen teknolojinin imkanları sayesinde tekstil sektörünün bir parçası haline gelmiştir. Bilgisayarlı desen tasarım programları ile dijital ortamda gerçekleştirilen nakış tasarımları, elektronik nakış makinelerinde işlenmektedir. Vektörel nakışlarda yaşanan hızlı ve olumlu gelişmelere, paralel olarak, tasarım ve geleneksel değerler açısından bakıldığında, kültürel mirası yaşatma ve tanıtma anlamında büyük bir çeşitlilik sağlamaktadır.

Nakış alanında bilgisayar ve dolayısı ile bilgisayar destekli tasarım programlarının kullanılmaya başlanması ile birlikte nakışlı ürünlerin üretiminde; bir ürünün tasarlanmasından, desenin kumaşa işlenmesine kadar tüm işlemlerin oldukça kolaylaştığı dikkati çekmektedir.

Kumaşa işlenecek desenin; tarayıcı ile bilgisayara aktarılması, istenilen oranda büyütülüp küçültülmesi, çeşitli kompozisyonların oluşturulması, renklendirilmesi, iplik seçiminin yapılması, nakış tekniklerinin belirlenmesi ve işlenmesi gibi aşamalarda

hazırlık süreçleri oldukça kısalmaktadır (Köklü, 2008: 3). Üretim için sayısal ortamlarda hazırlanan nakışlar, harici belleğe kaydedilerek ya da elektronik gönderimler sistemi ile bilgisayar destekli üretim yapabilen elektronik nakış makinelerine aktarılabilir.

Nakış makinelerinin kumaşa yaptığı vuruş işlemi yatay pozisyonda (X ekseni) iken dikey vuruşlarla (Y ekseni) desen işlemesi gerçekleştirilir. Makinede işleme yapan iğnelerin bulunduğu kafalar birbirinden bağımsızdır ve son teknoloji nakış makinelerinde her kafada 15 iğne bulunmaktadır. Yani 15 farklı renk çalışılarak desen oluşturulabilir (Odacı, 2007: 19).

5. Tasarımlar

Bazı sanatsal çalışmalarda doyuma ulaşılmış olan günümüz çağdaş sanat dünyasında; her yapıtın farklı disiplinlerde yeniden yorumlanmasıyla yaşatılmasına ve devam ettirilmesine olanak veren teknolojiler sayesinde; geleneksel baskı motiflerinin vektörel nakışlara dönüştürülmesiyle yeni temalar oluşturulabilmektedir.

Makaleye konu edilen Anadolu'nun en eski el sanatlarından biri olan yazmacılığın, günümüzdeki önemli ustalarından biri olan Sayın Veliye Marti'nin arşivinde yer alan geyikli (Fotoğraf 1), Mardin yezidi kuşu yorumu (Fotoğraf 2), geleneksel yazma deseni (Fotoğraf 3) ile işleme deseninden (Fotoğraf 4) oyularak elde edilen geleneksel ahşap baskı motifleri üslup özelliklerine ait; renk, motif, kompozisyon gibi unsurların karakteri bozulmadan, ilk olarak Accurate 4 desen programında yer alan nakış efektleri ile işleme tasarımları yapılmış (Fotoğraf 5, 6, 7, 8, 9); daha sonra tuval (Fotoğraf 10), sentetik keçe (Fotoğraf 11), saten (Fotoğraf 12 ve 13), jean (Fotoğraf, 14) üzerine polyester ve metal bükümlü iplikler kullanılarak Kingleo marka tek başlı sanayi tipi nakış makinesinde vektörel nakışlara dönüştürülmüştür (Fotoğraf 11, 12, 13, 14).

Ayrıca Accurate 4 desen programında yer alan farklı nakış menü ve parametreleri kullanılarak işleme tasarımlarının farklı formatlarda tasarımları yapılmış; kıl tela ve pamuklu kumaş üzerine işlenmiştir (Fotoğraf 15).

6. Sonuç

Disiplinler arası çalışmalarda imkan ve süreçler yakın geçmişe kadar oldukça farklı alt yapıya sahipken bugün bilim – teknoloji, sanatta ve teknolojide sınırların ortadan kalması ile birlikte anlamsal açıdan birbirlerine oldukça yakınlaşmışlardır.

Geleneksel el sanatları üzerinde çalışan bilim adamı, uzman, sanatçı ve ustaların sosyo-kültürel değişimleri yakından takip etmesi, toplumun beğenisi doğrultusunda üretim koşullarını, üretim tekniklerini yeniden ele alarak değerlendirmesi gerekmektedir. Bu yolla günümüzde kültürel değerlerin unutulma sorununun çözümüne katkı sağlanacaktır.

Geleceğin tasarımlarına yön verecek en önemli alanın tekstil sanatı olduğu düşünüldüğünde, çalışmalarını tekstil malzemeleri ve çeşitli yöntemlerle oluşturan sanatçıların eserleri, tekstil tasarımcıları için de ilham kaynağı olmaktadır.

Tasarımda yeniden yer bulan geleneksel baskı desenlerinin nakış teknikleriyle yeniden oluşturulması popüler kültürün bir göstergesidir ve önemlidir. Ürünlerin markalaşmaya gittiği günümüz dünyasında geleneksel motiflerden hazırlanacak her yeni çalışma, ülkemizde ve yurt dışında farklı uygulama alanlarında yeniden kendini bulabilecektir.

Malzeme ve teknoloji kullanımının giderek yaygınlaştığı günümüz tasarım süreçlerinde bugüne kadar kazanılmış deneyimlerin değişen tasarım süreçlerine ayak uydurma zorunluluğu doğmuştur.

Yeni tasarımlar incelendiğinde, şaşırtan, merak uyandıran, kavramsal bağlamda güçlendirilmiş yeni tür nesnelere özgün tekstil tasarımlarına dönüştürüldüğü söylenebilir. Bu anlamda yeni, özgün ve farklı olanı yaratma yarışında, tasarım anlayışları disiplinler arası bilgi birikimlerini ve malzemelerini kullanır hale getirmiştir.

Bu makalede; baskı sanatı, sanat ve sanat uygulamaları alanında düşünsel ve deneysel bir süreç ile özgün tasarımlar, farklı iki disiplinin bir araya gelmesiyle, sanatın toplum içerisindeki rolünün disiplinler arası bir uygulamayla da aktarımı sağlanmaya çalışılmıştır.

Geleneksel baskı motiflerinden esinlenerek oluşturulan vektörel nakış uygulamalarında nakışlar çeşitli kumaşlar üzerine yapılmıştır.

Fotoğraf 1

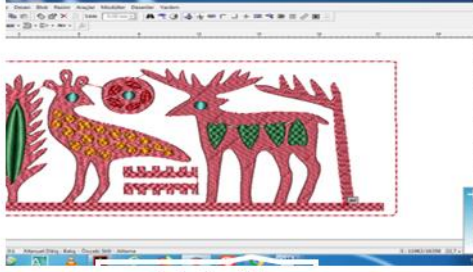
Fotoğraf 2

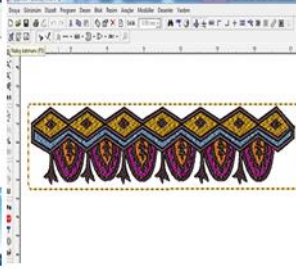
Fotoğraf 3

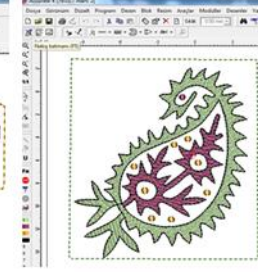
Fotoğraf 4

Fotoğraf 5

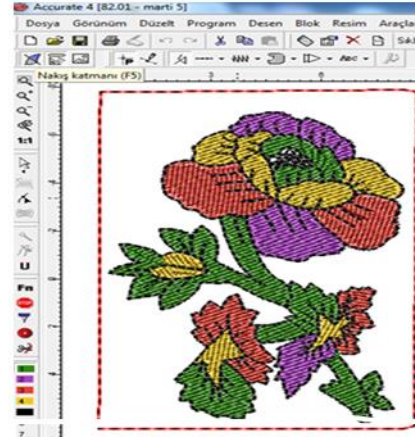
Fotoğraf 6

Fotoğraf 7

Fotoğraf 8

Fotoğraf 9

Fotoğraf 10

Fotoğraf 11

Fotoğraf 12

Fotoğraf 13

Fotoğraf 14

Fotoğraf 15

KAYNAKLAR

- AKURGAL, E. (2008), Anadolu Kültür Tarihi (20. baskı). Tübitak Popüler Bilim Kitapları. Ankara
- Arseven, C. E. (1973), Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Barışta, H. Ö.(1988), "Kastamonu'da Yazmacılık", Erdem Dergisi, 4(10): 195-211, TTK Basımevi, Ankara.
- Barışta, Ö. (2005), Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Ersoy, A. (1995), Sanat Kavramlarına Giriş. Yorum Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Ersoy, N. (2000), Semboller ve Yorumları (1.Baskı). Zafer Matbaası. İstanbul.
- Karabey, B. (2016), "Seramik Sanatında İmaj Transfer Teknikleri", Sanat ve Tasarım Dergisi, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Yayını, sayı:5, s.91-104, ISSN 1308 - 2264, Haziran
- Kaya, R. (1988), Türk yazmacılık sanatı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel yayın no: 140. Sanat dizisi: 15
- Kayabaşı, N. Söylemezoğlu, F. (1999), "Bartın'da Yazmacılık Sanatı", Erdem Dergisi, Halı Özel Sayısı II, 10(29): 361-368, Duman Ofset, Ankara
- Kıran, Hasan (2016), Çağdaş Baskı Resim Sanatına Genel Bir Bakış, Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi, Sayı: 10 S. 54-77
- Köken, M. (2014), Hitit Uygarlığının Çağdaş Türk Resmine Etkisi, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi. T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anabilim Dalı, Konya
- Köklü H., Koçak, E. (2008), "Bilgisayar Destekli Nakış Eğitimi" I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu. 24-26 Nisan. Ankara. s.310-317
- Odacı, H. (2007), Nakış Ve Brode Teknolojileri Üzerine Bazı Araştırmalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir
- Öz, N. D. (2006), "Türk Yazmacılık Sanatı ve Son Dönem İstanbul Yazmaları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şenol, F., Taşkın, C. (1995). Jakarlı Döşemeliklerin Bilgisayar Destekli Tasarımı, Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi. İzmir. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Türker, K. (1996) Ağaç baskı Tokat yazmaları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Genel yayın no: 347. Sanat dizisi: 47.